Valkuilen en toekomstvisies

Kunnen oosterse en westerse identiteiten elkaar op weg helpen?

Drs. Michel Dijkstra

Kenmerken van oosterse identiteiten

- Het ‘individu’ is een knooppunt in het netwerk van zijn relaties (confucianisme, Indra’s Net, het volgen van Tao)
- Jij bent wie jij bent dankzij de anderen
- Het denkvermogen staat niet alleen centraal; de mens kan ook ontvankelijk zijn en zich afstemmen met de hart-geest (*xin*)
- Oosterse identiteiten leggen de nadruk op **openheid**, **zelfloosheid** en **non-dualiteit** (zie Bodhidharma en Huike)

Kenmerken van westerse identiteiten

- Het individu poneert zichzelf in een netwerk (Aristoteles) of zoekt de vervolmaking van zijn ziel boven ruimte en tijd (Plato)
- Het subject is vrij, redelijk en autonoom (Kant)
- Bij Plato, Aristoteles en Kant neemt de rede een prominente plaats in; zij slaat meestal op het vermogen om (logisch) te kunnen redeneren en staat zo in dienst van onze vrijheid
- Westerse identiteiten leggen de nadruk op **autonomie**; de mens bepaalt zichzelf tegenover de wereld (**dualistische tendens**)

Afweging van westerse en oosterse verlichting (1)

- De westerse Verlichting zorgt voor een sterke zelfbevestiging, vrijheid en actieradius. *Gevaar:* egocentrisme en vervreemding van de wereld (zie Taylor, de malaise van de moderniteit)
- De oosterse verlichting bevordert ‘harmonie met de tienduizend dingen’. *Gevaar:* zelfverlies. Wie te veel op de achtergrond treedt, kan misbruikt worden

- Vraag: wat kunnen oosterse en westerse identiteiten van elkaar leren?

De valkuil van zelfloosheid: *zen at war*

- D.T. Suzuki over de weg van het zwaard:

- *Dit is het punt: de kunst van het zwaardvechten maakt een onderscheid tussen het zwaard dat doodt en het zwaard dat leven geeft.*
- [Bij dit laatste] *doet het zwaard als het ware automatisch zijn werk; het werk van genade […] de zwaardvechter verandert in een eersteklas kunstenaar, die een waarlijk origineel werk schept.*

Kritiek op de westerse rationaliteit

- Wetenschap en technologie kunnen ook op een zeer duistere manier worden ingezet, zoals de Holocaust (Marcuse)
- De mens wordt gedreven door het onderbewuste met zijn driften (Freud)
- Nietzsche over het lichaam: ‘Er zit meer wijsheid in uw lichaam dan in uw beste gedachte’ en over de duistere kant van de psyche: ‘Als jij in de afgrond kijkt, kijkt de afgrond ook in jou.’

Afweging van oosterse en westerse verlichting (2)

- Autonomie (het Westen) en openheid (het Oosten) kunnen elkaar wederzijds corrigeren of in balans brengen
- Meer ‘openheid’ of ‘afstemming’ kan in het Westen tot nieuwe vormen van verbinding leiden zonder dat hier een gedeelde essentie of substantie onder ligt (zie Indra’s Net)
- Meer ‘autonomie’ voor het individu kan het Oosten behoeden voor de valkuilen van zelfloosheid (zie het arbeidsethos van de Japanner)

Epiloog: Leibniz over China

- *Een juiste reden tot uitwisseling is: zij [de Chinezen] hebben een voorsprong in de waarneming, wij in het uitdenken; laten we de verworvenheden samenvoegen en licht aan licht ontsteken.*